

КУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ І СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ

Л.Л.Побережна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології
Білоцерківського державного аграрного університету*

У статті розглядаються аспекти розвитку культурного середовища у вищому навчальному закладі; умови, створені викладачами та студентами, що впливають на процес розвитку і саморозвитку особистості у просторі освітнього закладу; методи діагностики культурного середовища вищого закладу освіти.

Ключові слова: культурне середовище; розвиток і саморозвиток особистості; психологічно комфортна атмосфера.

Зростання інтересу до дослідження ролі середовища в житті людини не може оминати проблему його впливу на розвиток і формування особистості. В теорії соціальної педагогіки феномен середовища розглядається в основному у соціальному аспекті; загальна педагогіка досліджує виховну та освітню сферу середовища; недостатньо наукових робіт присвячено проблемі впливу культурного середовища вищого навчального закладу на розвиток особистості майбутнього фахівця. Тому актуальною стає проблема вивчення стану та розвитку культурного середовища у ВНЗ та його впливу на стиль і спосіб життя студентів. Дослідження феномена культурного середовища вищого навчального закладу дає змогу вивчати проблему комплексно, виділити у межах вищого закладу освіти окремі зони з різним рівнем розвиненості.

Сучасна вища школа має значні здобутки в теорії та практиці підготовки майбутніх фахівців. Концептуальні ідеї, що сприяють вирішенню проблем професійної педагогічної освіти, розбудови національної школи, розвитку навчання і виховання містяться в роботах психологів Ануфрієвої Н.М., Бега І.Д., Костюка Г.С., Москальця В.П., Петровського А.В., Чепелевої Н.В., Яценко Т.С. та ін. Теоретичні аспекти культури і культурного розвитку людини глибоко опрацьовано в роботах Афанасьєва Ю.Л., Зязюна І.А., Крилової Н.Б., Кудіна В.О., Суханцевої В.К., Тельчарової Р.А., Щерба А.Б.

Окремі аспекти культурного розвитку студентської молоді в процесі професійної освіти проаналізовано в роботах Бриліна Б.А., Дряпки В.Г., Коваль Л.Г., Олексюк О.М., Падалки Г.М., Ростовського О.Я., Рудницької О.П., Щолокової О.П., де ґрунтовне опрацювання дістали проблеми формування духовного потенціалу студентів, формування естетичного сприймання, естетичних ідеалів і смаків майбутніх фахівців. Таким чином, основне завдання вищого навчального

закладу – оптимально допогти майбутнім фахівцям у становленні і розвитку їх творчої професійної діяльності.

Мета статті полягає у визначенні сутності становлення культурного середовища вищого навчального закладу, яке сприяє створенню атмосфери саморозвитку студентів, їх самовизначенню та самореалізації.

Культурне середовище може розглядатись на мікрорівні – як середовище освітнього закладу, так і на макрорівні – як простір формування і удосконалення педагогічної культури у цілому (НДІ, ВЗО, школи, методичні центри, педагогічні засоби масової інформації), педагогічного впливу на процеси розвитку особистості в суспільстві (ЗМІ: телебачення, преса, Інтернет, та система освіти у цілому).

Культурне середовище – це складна взаємодія різних культур, цінностей, психологій, яка через соціально-груповий синтез веде до збагачення близького духовного світу майбутньої інтелігенції. Культурне середовище вищого навчального закладу залежить багато у чому від усталеного культурного середовища регіону (району або населеного пункту) – тієї конкретної атмосфери та умов, які або сприяють, або перешкоджають розвитку культурних середовищ освітніх систем. Поліфункціональність вищого навчального закладу зумовлює різноманітність його культурного середовища, сприяючи як виходу за територіальні межі, так і перерозподілу людських контактів, складанню культурних інновацій, можливостей вибору форм дозвілля, поведінки.

Проголошуючи гуманістичні ідеї, цінності, цілі як базові у життєдіяльності вищої школи без їх глибинного усвідомлення і сприйняття з боку

педагогічних колективів призводить до розвитку атмосфери лицемірства, „подвійної моралі”, посиленню недовіри, конфліктів між студентами та викладачами, що, в свою чергу, веде до авторитарних методів керівництва. При цьому утворюються формальні як педагогічне, так і студентське самоврядування, діюче під суворим контролем керівництва вищого закладу освіти. В таких закладах не враховуються індивідуальні потреби студентів та викладачів.

Сутність культурного середовища вищого навчального закладу виявляється у тому, що вона відображає ідеї та цінності сучасної постіндустріальної парадигми освіти, включає в себе процеси розвитку і саморозвитку базової культури особистості, педагогічної культури викладача, відображає особливості їх взаємодії. У зв'язку з цим, розробка науково-педагогічної концепції розвитку культурного середовища і його проектування у вищому навчальному закладі відповідає суттєвим потребам сучасної освіти, яка розвивається на основі ідей демократії та гуманізму.

Культурне середовище ВЗО – це сукупність різних умов:

- а) базові: інновації, традиції, підтримка і саморозвиток;
- б) функціонально-утворюючі: інформаційні, комунікативні, інтерактивні, морально-духовні;
- в) предметно-практичні: матеріальні, символічні, організаційно-управлінські, психолого-педагогічні.

Ці умови, створені викладачами та студентами, повинні впливати на процес розвитку і саморозвитку особистості у просторі освітнього закладу.

Практики часто задають питання: чому в одному ВЗО є очевидні позитивні результати у вихованні та розвитку особистості, а в іншому таких результатів немає. На наш погляд причин може бути декілька: невідповідність рівня педагогічної культури викладача рівню поставлених педагогічних задач; особливості студентського колективу, особливості викладацького складу ВЗО.

Авторські школи (А.Нілл, М.Монтесорі, А.Макаренко, В.Сухомлинський) відрізняються історичним часом, етнічними, національними, соціокультурними особливостями. Але загальним є те, що основним показником успішності праці педагогів виступає не кількість виставлених оцінок, не кількість цікавих заходів, не окремі форми і методи роботи, а успішність студента в реалізації власних інтересів і здібностей, у морально-духовному розвитку і саморозвитку.

Об'єднуючою ідеєю всіх вищеперелічених авторських концепцій навчання і виховання було те, що вони дозволяли створювати унікальне освітнє середовище, відмінне

атмосферою оптимізму та захищеності студента в вищому освітньому закладі. Такий підхід дозволяє розробити концепцію культурного середовища вищого навчального закладу.

Культурне середовище визначає цінності, якість, унікальність освітнього і виховного середовища вищого навчального закладу. Якщо освіта є здобутком культури і чинником її розвитку, то освітньо-виховне середовище визначається культурним середовищем і впливає на процес розвитку нових культурних утворень. У той же час, у перехідні історичні періоди, коли освіта продовжує транслювати старі педагогічні принципи і методи, а суспільні процеси розвитку виходять на принципово новий рівень, виникає протиріччя між новими тенденціями розвитку культури і традиційною системою освіти. У такі періоди освітнє середовище можна назвати некультуроякісним, так як воно гальмує процес розвитку особистості у нових умовах життя.

Розглядаючи культурне середовище у проекції, викладач може глибоко і краще зрозуміти студента, адекватно допомогти йому у вирішенні його проблем, створити умови для прояву його індивідуальності. У цьому випадку успішний розвиток студентів у колективі забезпечує становлення культурного середовища, яке сприяє створенню атмосфери саморозвитку студентів і повідомленню їм змісту самовизначення та самореалізації. Студенти, які сприймають вищий навчальний заклад як дбайливе і підтримуюче співтовариство, у житті якого вони приймають активну участь, багато у чому приходять до прийняття норм і цінностей даного колективу. Цьому сприяє створення психологічно комфортної атмосфери, підтримка ініціатив по розвитку символіки, впровадження демократичних засобів управління, модернізацію матеріальної сфери у зв'язку з потребами сучасної культуроякісної вищої школи.

Формування культурного середовища ВЗО починається тільки тоді, коли група лідерів із числа викладачів приходить до свідомого незадоволення існуючим положенням справ. Тут визначальним чинником виступають прагнення до майбутньої творчості, високого рівня професіоналізму і таких особистісних якостей, як впевненість у своїх силах, здібність зацікавити колеґ ідеєю перетворення, комунікативність, оптимізм, доброта, працелюбство. У результаті створюється інноваційне поле, у якому виникають нові управлінські структури, дорослі, студентські спів-

товариства, з'являються нові відносини, зароджуються традиції, виникають потреби у зміні не тільки символіки (емблема, гімн, атрибути), а і матеріальної і психологічної атмосфери ВНЗ. Так починає розвиватись культурне середовище сучасного вищого навчального закладу.

Чинником розвитку культурного середовища ВЗО виступає становлення і удосконалення педагогічної культури її носіїв (викладачів, студентів). Педагогічна культура вчителя включає в себе слідуючі компоненти: *аксіологічний* (гуманістичні цінності, відображені у педагогічній позиції), *методичний* (сучасні методики, технології навчання і виховання), *особистісно-творчий* (особистісні якості і здібності, відображені у педагогічній професії).

Одним із засобів розвитку культурного середовища ВЗО є створення і функціонування внутрішньоуніверситетської системи підвищення кваліфікації викладачів. Програма навчання повинна бути побудована таким чином, щоб викладачі, підвищуючи свою кваліфікацію під час навчальних сесій, змогли ефективно використовувати знання у практичній діяльності, проводити дослідницьку діяльність. Нерідко викладач транслює своє світосприйняття, намагаючись нав'язати свій стиль життя. Він із задоволенням працює з тими, хто відповідає його вимогам, тому часто не бачить тих, кому дійсно потрібна його допомога.

Головну роль у формуванні гуманістичної спрямованості особистості викладача, розвитку його професійної самосвідомості відіграє створення у нього стійкої мотивації до удосконалення своєї педагогічної діяльності, яка виступає важливою умовою успішності процесу розвитку педагогічної культури.

Програма включає також методи діагностики культурного середовища:

- *метод незалежної характеристики* включає в себе оцінку з боку студентів, аналіз творів на тему: „Моє життя в університеті – це життя серед... та ін.
- *метод психологічної захищеності* дає уяву про місця в університеті, де студенти відчувають себе найбільш комфортно, де їм цікаво.
- *метод естетичного задоволення* включає в себе естетико-творчу самореалізацію у власній діяльності.
- *анкетування* перш за все залежить від цілей дослідження. Можуть бути поставлені запитання, наприклад: які студентські товариства вам подобаються і чому? Які традиції університету ви знаєте? Які з них подобаються вам? На які заняття ви ходите із задоволенням? Чому? Достатньо цінною для вас є отримана в університеті інформація?

Ці питання повинні бути згруповані так, щоб можна було виявити: риси культурного середовища ВНЗ; зміст майбутньої спільної діяльності; коло інтересів, потреб, нахилів студентів; відношення до навчання, до самоврядування та колективних форм діяльності; сприйняття інших людей, підтримки і допомоги з їх сторони.

Як висновок, можна підкреслити, що головним елементом культурного середовища є ті унікальні відносини між суб'єктами, які направлені на розвиток і саморозвиток особистості. Вони охоплюють всі її компоненти. Саме ці відносини утворюють той особливий спосіб життя, якому притаманні творчість особистості, ініціативність, пізнавальна активність, взаємодопомога і співробітництво.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Амонашвили Ш.А.* Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя. – К.: Освіта, 1991. – 111 с.
2. *Ільїн В.В.* Культура і творчість // Деякі аспекти формування національної культури студентської молоді. Збірник наук.статей. – К.: ІЗМН, 1997. – С.83-99.
3. *Крылова Н.Б.* Формирование культуры будущего специалиста. – М.: Высшая школа, 1990. – 142 с.
4. *Пономарев Я.* Психология творчества и педагогика. – М.: Педагогика, 1976. – 280 с.
5. *Філіпчук Т.Т.* Українська етнокультура в змісті національної загальної та педагогічної освіти. – Чернівці: Прут, 1996. – 322 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2007 р.